

ECRI

European Commission against Racism and Intolerance
Commission européenne contre le racisme et l'intolérance

CRI (2000) 35
Version slovaque
Slovak version

Európska Komisia proti Rasizmu a Intolerancii

DRUHÁ SPRÁVA O SLOVENSKU

Prijatá 10. decembra 1999

Strasbourg, 27 jún 2000

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

S ďalšími žiadosťami o informácie o práci Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii (ECRI) a o ďalších aktivitách Rady Európy sa obráťte prosím na:

Secretariat of ECRI
Directorate General of Human Rights – DG II
Council of Europe
F - 67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: +33 (0) 3 88 41 29 64
Fax: +33 (0) 3 88 41 39 87
E-mail: combat.racism@coe.int

Prezrite si našu stránku web: www.ecri.coe.int

ÚVOD

Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) je orgán Rady Európy zložený z nezávislých členov. Jej cieľom je bojovať proti rasizmu, xenofóbii, antisemitizmu a intolerancii na paneurópskej úrovni z hľadiska ochrany ľudských práv.

Jedným z pilierov pracovného programu ECRI je jej prístup k jednotlivým krajinám, v rámci ktorého analyzuje situáciu týkajúcu sa rasizmu, intolerancie vo všetkých členských štátoch Rady Európy a predkladá návrhy na riešenie identifikovaných problémov.

Koncom roka 1998 ECRI ukončila prvé kolo správ o každej krajine pre všetky členské štáty. Prvá správa ECRI o Slovensku bola vypracovaná k 18. septembru 1997 (publikovaná v júli 1998). Druhý stupeň práce o každej krajine, iniciovaný v januári 1999, zahŕňa prípravu druhej správy o každom členskom štáte. Cieľom týchto druhých správ je sledovať návrhy vyplývajúce z prvých správ, aktualizovať informácie, ktoré obsahujú, a poskytnúť hlbšiu analýzu určitých otázok osobitého záujmu v danej krajine.

Dôležitým stupňom práce ECRI o jednotlivých krajinách je proces dôverného dialógu s národnými inštitúciami danej krajiny pred konečným prijatím správy. Novým postupom v druhom kole jednotlivých správ je organizovanie kontaktnej návštevy pracovných skupín ECRI pred vypracovaním druhej správy.

Kontaktná návšteva Slovenska sa uskutočnila v dňoch 30. augusta až 1. septembra 1999. Počas tejto návštevy sa pracovná skupina stretla s reprezentantmi rôznych ministerstiev a verejných správ, ktorí zodpovedajú za otázky vyplývajúce z mandátu ECRI. ECRI vyslovuje vrelé poďakovanie slovenským štátnym orgánom za ich ochotu a spoluprácu pri organizovaní kontaktnej návštevy, a predovšetkým by sa chcela poďakovať všetkým osobám, ktoré prijali jej delegáciu, ako aj zástupcovi slovenského národného styčného úradu, ktorého výkonnosť a spoluprácu si pracovná skupina ECRI veľmi váži.

ECRI vyslovuje tiež vďaka všetkým zástupcom mimovládnych organizácií, s ktorými sa jej pracovná skupina stretla počas kontaktnej návštevy, za ich veľmi užitočný príspevok.

Nasledovnú správu vypracovala ECRI na vlastnú zodpovednosť. Mapuje situáciu do 10. decembra 1999. Ďalší vývoj nie je predmetom analýzy a závery ani návrhy ECRI ho neberú do úvahy.

Zhrnutie

Slovensko podniklo v poslednom období pozitívne kroky pri prijímaní opatrení proti prejavom rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a intolerancii. Osobitne štátne orgány hlásajú svoju pripravenosť bojovať proti týmto javom a hľadať riešenia obzvlášť nepriaznivej situácie rómskej komunity: medzi opatrenia, ktoré sa v tomto smere uskutočnili patrí vymenovanie vládneho splnomocnenca pre rómsku komunitu

Pretrvávajú však problémy v implementácii legislatívy na boj proti rasizmu, zvlášť čo sa týka reakcie polície a orgánov činných v trestnom konaní proti rasistickým útokom. Nie je celkom uznaný rozsah diskriminácie a otvorenej nevraživosti voči členom rómskej komunity a ešte treba urobiť veľa vo všetkých oblastiach života – vrátane vzdelania, zamestnania a bývania – aby sa situácia tejto veľmi zraniteľnej skupiny zlepšila.

V nasledovnej správe ECRI odporúča slovenským orgánom podniknúť ďalšie kroky v boji proti rasizmu a intolerancii v niekoľkých oblastiach. Tieto odporúčania zahŕňajú medziiným potrebu zabezpečiť plnú implementáciu antirasistickej legislatívy; potrebu vytvoriť špecializovaný orgán s kompetenciou na riešenie otázok rasizmu a diskriminácie; potrebu prijať rad opatrení v boji proti diskriminácii a rasizmu voči rómskej komunite vo všetkých oblastiach života a umožniť tejto komunite zúčastňovať sa na živote spoločnosti ako rovnocenný člen; potrebu zvýšiť vedomie pracovníkov štátnej správy a širokej verejnosti o problémoch rasizmu a diskriminácie, ktoré na Slovensku existujú.

ČASŤ I: PREHĽAD SITUÁCIE

A. Medzinárodnoprávne nástroje

1. ECRI zobrala na vedomie, že Slovenská republika ratifikovala väčšinu závažných medzinárodných právnych dokumentov v oblasti boja proti rasizmu a intolerancii. Uvítala, že Slovensko ratifikovalo v júni 1998 Európsku sociálnu chartu a v súčasnosti ho podporuje v snahách ratifikovať revidovanú sociálnu chartu. ECRI tiež víta, že Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín nadobudol platnosť od februára 1998.
2. ECRI znovu vyjadruje svoju podporu zámeru, aby Európska charta regionálnych jazykov alebo jazykov menšín bola ratifikovaná čo najskôr, a berie na vedomie, že túto otázku v súčasnosti zvažujú príslušné orgány. ECRI taktiež podporuje slovenské orgány, aby podpísali a ratifikovali Európsky dohovor o právnom postavení migrujúcich pracovníkov a berie na vedomie, že touto otázkou a Dohovorom o účasti cudzincov na verejnom živote na miestnej úrovni sa zaoberá pracovná skupina na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

B. Ústavné normy

3. Článok 12 Ústavy Slovenskej republiky zaručuje rovnosť ľudí vo všeobecnosti. Odsek 2 špecificky zakazuje negatívnu alebo pozitívnu diskrimináciu.
4. Viaceré články ústavy sa venujú právam národnostných menšín a etnických skupín. Článok 33 stanovuje, že príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine nesmie byť nikomu na ujmu, zatiaľ čo článok 34 zaručuje všestranný rozvoj občanom tvoriacim národnostné menšiny alebo etnické skupiny, najmä právo kolektívne rozvíjať svoju vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie vo svojom materinskom jazyku a združovať sa v národnostných združeniach a zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Odsek 2 uvádza, že občania patriaci k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám majú právo na vzdelanie vo svojom jazyku, používať svoj jazyk v úradnom styku a zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.

- ***Zákon o štátnom jazyku a zákon o používaní jazykov národnostných menšín***

5. V septembri 1997 Ústavný súd Slovenskej republiky rozhodol, že jedno ustanovenie zákona o štátnom jazyku (účinného od januára 1996) porušovalo ústavné právo národnostných menšín a etnických skupín používať ich jazyk v úradnom styku.

6. Následne bol aj na základe konzultácií s medzinárodnými organizáciami pripravený zákon o používaní jazykov národnostných menšín, umožňujúci používať jazyky národnostných menšín v úradnom styku. Napriek niektorým národnostným kontroverziám tento zákon nadobudol účinnosť v septembri 1999.
7. ECRI víta rozhodnutie slovenskej vlády zahrnúť rómsky jazyk medzi jazyky, ktoré tento zákon zastrešuje a dúfa, že sa zabezpečí zavedenie tohto zákona v plnej miere. ECRI však poukazuje na fakt, že tento zákon rieši iba jednu špecifickú oblasť a nabáda orgány, aby pokračovali v práci na probléme používania jazykov národnostných menšín v rôznych oblastiach života.

- ***Zákon o územnom a správnom usporiadaní***

8. Zákon o územnom a správnom usporiadaní, ktorý je účinný od roku 1996, zreorganizoval volebné obvody takým spôsobom, že menšiny (hlavne maďarská národnostná menšina) nemajú v žiadnom z obvodov väčšinové zastúpenie voličstva. Súčasná vláda sa zaviazala novelizovať tento zákon a ECRI dúfa, že sa prijímú bezodkladné zmeny, ktoré umožnia plnú účasť všetkých menšinových skupín na miestnom politickom živote. V tomto ohľade berieme na vedomie, že cieľom vlády je snaha o decentralizovanejší systém, v ktorom lokálne a regionálne samosprávy budú mať viac právomocí vo veciach týkajúcich sa národnostných menšín.

- ***Zákon o komunálnych voľbách***

9. Pred koncom roku 1998 zákon o lokálnych voľbách vyžadoval, aby sa kandidáti registrovali na základe príslušnosti k etnickým skupinám. Zákon bol novelizovaný a súčasná vláda Slovenskej republiky analyzuje rôzne riešenia na eliminovanie potenciálnych problémov diskriminácie, ktoré by zákon mohol spôsobiť.

C. Trestnoprávne opatrenia

10. Rasizmus a diskriminácia je trestaná podľa viacerých paragrafov Trestného zákona. Okrem iného § 196 trestá násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi z dôvodov rasy, národnosti, politického alebo náboženského vyznania, zatiaľ čo § 198 trestá verejné hanobenie národa, jazyka, rasy alebo skupiny obyvateľov. § 198a trestá verejné podnecovanie k nenávisti k niektorému národu alebo rase. § 260 zakazuje podporu hnutí, ktoré smerujú k potlačeniu práv a slobôd občanov a § 261 odsudzuje verejný prejav sympatie k fašizmu a podobným hnutiam.
11. Napriek pokračujúcemu výskytu rasových útokov a násilia sú však trestné stíhania za rasovo motivované násilie zriedkavé. Tejto otázke implementácie sa podrobnejšie venuje časť „problémy vyvolávajúce značné znepokojenie“.

D. Občianskoprávne a administratívnoprávne opatrenia

12. V oblasti zamestnávania článok III Zákonníka práce uznáva právo na prácu a primerané pracovné podmienky bez akýchkoľvek obmedzení alebo diskriminácie podľa rasy, náboženstva, farby pleti, príslušnosti k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám atď. Podobný princíp je obsiahnutý v preambule zákona o zamestnanosti, hoci nie je jasné, či tvorí integrálnu súčasť zákona. ECRI s uspokojením eviduje, že sa pripravuje nový Zákonník práce, ktorý posunie dôkazné bremeno v prípadoch diskriminácie na zamestnávateľa a zakáže diskrimináciu v inzercii pracovných miest. Zákon o zamestnanosti, ktorý nadobudol účinnosť 1. decembra 1999, zakazuje diskrimináciu pri zverejňovaní pracovných ponúk.
13. ECRI znepokojuje, že diskriminácia v oblasti zamestnávania pretrváva hlavne vo vzťahu k členom rómskej komunity.¹ Sankcie vyplývajúce zo Zákonníka práce (§ 270a a 270b) sa nikdy neaplikovali na zamestnávateľov, ktorí porušujú článok III Zákonníka práce. ECRI nalieha na slovenské orgány, aby podnikli ďalšie kroky na zabezpečenie implementácie dôležitých ustanovení zameraných na boj proti diskriminácii na trhu práce.
14. ECRI navyše odporúča slovenským orgánom pripraviť a zriadiť jednotný legislatívny orgán pre otázky rasizmu a diskriminácie v rôznych oblastiach života, vrátane bývania, vzdelávania, prístupu k verejným službám atď.

E. Špecializované orgány a iné inštitúcie

15. Na účely úspešného boja proti rasizmu a diskriminácie na rasovom a etnickom základe na Slovensku a zabezpečenia kompletnej implementácie legislatívy v tejto oblasti ECRI odporúča Slovensku zriadiť špecializovaný orgán na boj proti rasizmu a intolerancii podľa smerníc Všeobecného politického odporúčania č. 2 o špecializovaných orgánoch.
16. ECRI berie na vedomie prácu parlamentnej komisie na návrhu zriadenia inštitúcie ombudsmana na Slovensku a dúfa, že uvedená potreba špecializovaného orgánu na boj proti rasizmu a intolerancii bude zohľadnená pri postupe prác.
17. Slovensko vytvorilo vládne orgány s poradnou funkciou v niektorých oblastiach vo vzťahu k rasizmu a diskriminácii. Vládny výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny má 14 členov, z ktorých 11 reprezentuje menšinové komunity vrátane rómskej.
18. V marci 1999 bol zriadený Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre riešenie problémov rómskej menšiny na čele s príslušníkom rómskej komunity, ktorý zodpovedá vláde. Splnomocnenec predložil vláde v septembri 1999 program² o situácii rómskej komunity v každej oblasti života vrátane

¹ Pozri časť J. Zraniteľné skupiny

² *Stratégia vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jeje realizáciu.*

vzdelávania, zamestnávania a bývania. Program, ktorý bol prijatý za stratégiu vlády, je koncipovaný dlhodobo (5 –10 rokov) s pravidelným vyhodnocovaním opatrení, ktoré prijímajú jednotlivé ministerstvá, obsahuje však aj rad opatrení na okamžitú implementáciu. Obsahuje kroky, ktoré má podniknúť vláda, ale aj celá spoločnosť s maximálnou účasťou samej rómskej komunity.

19. ECRI víta zriadenie postu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej menšiny a odporúča slovenským orgánom zabezpečiť potrebné právomoci tohto orgánu na plnenie svojej úlohy. ECRI s uspokojením berie na vedomie deklaráciu vlády z augusta 1999 o zvýšení finančných prostriedkov a počtu personálu pre tento orgán.
20. Sekcia menšinových kultúr Ministerstva kultúry Slovenskej republiky financuje kultúrne projekty národnostných menšín prostredníctvom expertnej komisie zloženej z 19 predstaviteľov národnostných menšín. Finančné prostriedky sa poskytujú na organizovanie kultúrnych aktivít, na vydávanie periodickej a neperiodickej tlače a na financovanie kultúrnych inštitúcií.

F. Vzdelávanie a zvyšovanie povedomia

21. V súčasnosti nebadáť, žeby sa v slovenskom školskom systéme začali uplatňovať formálne samostatné vzdelávacie programy o ľudských právach. ECRI nalieha na slovenské orgány, aby zaviedla do školského systému vyučovanie o problematike rasizmu a diskriminácie, pričom by sa mohli inšpirovať iniciatívami rôznych mimovládnych organizácií. ECRI rovnako podporuje špecifické školenia pre učiteľov, ktorí sa zaoberajú touto problematikou a vyučujú ju.
22. ECRI so znepokojením zobrala na vedomie fakt, že kontroverzná učebnica histórie pod názvom „Dejiny Slovenska a Slovákov“, kritizovaná náboženskými skupinami za skreslené ospravedlňovanie zaobchádzania a deportácie Židov a Rómov Slovenskom počas vojny, je stále k dispozícii v školách, i keď iba v podobe doplnujúcej učebnice, ktorá poskytuje alternatívny pohľad. Premiér údajne nariadil stiahnutie tejto knihy a ECRI nalieha na slovenské orgány, aby zabezpečili realizáciu tohto príkazu.

G. Prijímanie a štatút cudzích štátnych príslušníkov

- Žiadatelia o azyl a utečenci

23. Určitá snaha o imigráciu na Slovensko zo strany žiadateľov o azyl a ďalších imigrantov je evidentná i napriek tomu, že veľa týchto osôb sa presúva do iných krajín. Za poskytnutie pomoci utečencom a podporu pre rýchlu a účinnú integráciu žiadateľov o azyl do spoločnosti zodpovedá Migračný úrad Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v spolupráci s ďalšími mimovládnyimi organizáciami. Hlavné princípy migračnej politiky zahŕňajú rovnaké práva pre uznaných utečencov ako pre slovenských občanov, poskytnutie pomoci a prístup k zamestnaniu, sociálnej starostlivosti, zdravotnej starostlivosti,

vzdelaniu a sociálnej integrácii do spoločnosti. ECRI nemá informácie o tom, ako sa tieto princípy uplatňujú v praxi.

H. Správanie určitých inštitúcií

- Polícia

24. Určité znepokojenie ECRI vyvoláva problém neprimeraného zaobchádzania polície s členmi menšinových skupín, najmä Rómami. Málo krokov bolo podniknutých na boj proti takejto praxi: zdá sa, že ide o nedostatočné uvedomenie, že neprimerané zaobchádzanie policajtov s Rómami, je realitou. Existujú hlásenia, že polícia sa zúčastňuje razíí a pátraní v rómskych osadách často bez príslušného legálneho povolenia a že tieto prehliadky sa často nezaobišli bez policajného násilia. Obete sa veľmi nerady prihlasujú zo strachu z dôsledkov a nedostatku dôvery v možnosť nápravy. ECRI zdôrazňuje, že štátne orgány nesmú tolerovať žiadny incident policajnej brutality voči členom menšinových skupín a politici a vedúci predstavitelia polície by mali každý taký čin verejne odsúdiť. Bolo by žiaduce podniknúť kroky na vyšetrenie všetkých údajných zneužití právomocí a potrestať tých, ktorí sa takeého činu dopustili: takéto vyšetovania by mal viesť nezávislý vyšetrovací orgán.
25. Rovnako je žiaduce prijať opatrenia na podporu a pomoc obetiam prichádzajúcim so sťažnosťami. Tieto opatrenia by mohli zahŕňať určenie osoby sprostredkovateľa menšinovej skupiny a zvýšený nábor príslušníkov polície z týchto skupín vrátane potrebnej pomoci pri splnení vstupných požiadaviek pre zamestnanie. V tomto smere ECRI víta projekt, na ktorom sa v súčasnosti pracuje a ktorý bude poskytovať dvojročný prípravný výcvik pre Rómov, ktorí by sa chceli uchádzať o prijatie na policajnú akadémiu.
26. ECRI víta nariadenie slovenských orgánov, aby príslušníci polície prestali zaznamenávať a publikovať detaily trestných činov s identifikáciou etnického pôvodu údajného páchatel'a, čo v minulosti zjavne viedlo k šíreniu zlého mena rómskej komunity. Podporuje štátne orgány aj v tom, aby preskúmali a podnikli kroky proti ďalším praktikám príslušníkov polície, ktoré môžu byť diskriminačné voči zjavne nápadnej menšine, akými sú častejšie kontroly identifikačných dokumentov Rómov v porovnaní s ostatnou časťou populácie.

I. Prístup k verejným službám

- Prístup k vzdelávaniu

27. Ústava stanovuje právo národnostných menšín na vzdelávanie vo svojom materinskom jazyku. V predchádzajúcich rokoch boli prijaté niektoré novely zákonov, ktoré viedli k určitej diskriminácii v školách, najmä v školách národnostných menšín. Napr. v roku 1997 administratívne rozhodnutie zakazovalo vydávanie dvojazyčných vysvedčení; v roku 1999 bolo zrušené novelizáciou školského zákona, ktorý umožňuje školám, v ktorom jazyk národnostnej menšiny je vyučovacím jazykom, vydávať bilingválne vysvedčenia. Rovnako novela zákona, ktorá neumožňovala školským radám právo vymenovať

riaditeľ školy, bola zrušená v roku 1999. Problémy zostali v praktickej implementácii práva národnostných menšín na vzdelávanie vo svojom materinskom jazyku: napríklad je dosť ťažké nájsť dostatok univerzitných učiteľov na výučbu študentov z národnostných menšín. Je žiaduce pripravovať viac učiteľov v jazykoch národnostných menšín. ECRI odporúča slovenským orgánom pokračovať v ich úsilí, aby právo národnostných menšín na vzdelávanie vo svojom materinskom jazyku bolo skutočne zabezpečené.

28. Situácii rómskej populácie týkajúcej sa prístupu k vzdelávaniu sa venuje časť „problémy vyvolávajúce značné znepokojenie“.

- ***Prístup k sociálnym službám, ako je zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie a bývanie***

29. Ako vyplýva z nižšie uvedenej diskusie³, členovia rómskej komunity sú diskriminovaní v oblasti získavania bývania a v kvalite bývania, ktoré je im k dispozícii. Môžu mať problémy aj v prístupe k ďalším sociálnym formám pomoci.

J. Zraniteľné skupiny

30. Nie je našim zámerom poskytnúť vyčerpávajúci prehľad o situácii všetkých menšinových skupín v krajine, čo neznamená, že nomenované skupiny nie sú vystavené problémom rasizmu a diskriminácie.

- ***Rómska komunita***

31. Hoci oficiálny počet príslušníkov rómskej komunity na Slovensku je podľa hlásenia k národnosti na základe posledného sčítania ľudu 82 000, reálny odhad na základe rôznych zdrojov sa približuje k číslu 500 000. Rómska komunita čelí značným sociálnym a ekonomickým nevýhodám v každej oblasti života, vrátane bývania, vzdelávania (podrobnejšie v časti „problémy vyvolávajúce značné znepokojenie“) a zamestnávania. Rómska komunita je obzvlášť zraniteľná voči prejavom predsudkov, diskriminácie a rasovo motivovaného násillia.

❖ Rasové násillie

32. Ťaživý problém na Slovensku predstavuje rasovo motivované násillie, ktoré často páchajú skinhedi na členoch rómskej komunity. Za posledné roky bolo hlásených niekoľko takých incidentov, z ktorých mnohé ostali nevyšetrené: napríklad fyzické útoky skupín skinhedov na Rómov boli hlásené z rôznych lokalít krajiny počas rokov 1998 a 1999, v júli 1998 bol rómsky mládenec

³ Pozri časť J. Zraniteľné skupiny

surovo zbitý potom ako bol jeho dom podpálený a zomrel po hospitalizácii. Medzi ďalšími prípadmi násilia sa vyskytli útoky na rómske deti.

33. Ešte viac alarmujúcim je očividný nedostatok reakcie príslušníkov polície na takéto incidenty: V skutočnosti veľa prípadov hláseného násilia na členoch rómskej komunity vykonali údajne sami príslušníci polície⁴.

❖ Zamestnanosť

33. Hoci miera nezamestnanosti v celonárodnom meradle dosahuje 4 % až 36 % (v závislosti od regiónu), medzi rómskou populáciou sa pohybuje nad 80 % a v niektorých oblastiach v rómskych komunitách predstavuje takmer 100 %. ECRI sa domnieva, že diskriminácia – na pracovnom trhu, ako aj v iných oblastiach života, ako napríklad v oblasti vzdelávania – zohráva veľkú úlohu v tomto znevýhodnení.
34. Na zlepšenie situácie sa podnikli určité iniciatívy; napríklad na verejnoprospešné práce sa často prijímajú Rómovia. Napriek tomu ECRI sa domnieva, že proti diskriminácii v zamestnávaní sú žiaduce harmonickejšie a dlhodobejšie snahy vrátane efektívnej implementácie dôležitých legislatívnych opatrení a zásadných opatrení, akým je zvýšený prístup Rómov k vzdelávaniu a k špecifickým vzdelávacím tréningom za účelom získavania kvalifikácie pre ich vstup do rôznych oblastí zamestnania.

❖ Prístup k sociálnym službám, ako je zdravotná starostlivosť, sociálne zabezpečenie a bývanie

35. Oblasť bývania z pohľadu diskriminácie členov rómskej komunity zostáva problematická. Existujú hlásenia, že v niektorých mestách a mestečkách miestne úrady prinútili rómske rodiny presídliť sa z centrálnych častí na periférie, kde pribúdajú rómske štvrte a osady podobné getám, čo má za následok zhoršenie už aj tak veľmi biednych životných, zdravotných a bezpečnostných štandardov.
36. Zistilo sa, že uznesenia o vykázaní Rómov z území obcí, ktoré schválili dve obecné zastupiteľstvá, boli protiústavné a preto boli zrušené, ale zdá sa, že vplyv týchto uznesení tam pretrváva a rómske komunity ešte stále nemôžu budovať svoje príbytky v týchto obciach. ECRI zdôrazňuje, že praktiky smerujúce k segregácii a izolácii Rómov v osadách podobných getám, by sa mali prísne odsúdiť a odporúča orgánom prijať okamžité kroky na odstránenie takýchto praktík.

⁴ Pozri Polícia

❖ Prístup k sociálnym dávkam

37. Slovenskí občania musia vlastniť identifikačnú kartu občana (občiansky preukaz), aby mohli plne užívať sociálne a ekonomické výhody. Na získanie takejto karty musí občan preukázať potvrdenie o trvalom pobyte to znamená preukázať, že on/ona je vlastníkom obydlija alebo disponuje povolením majiteľa bytu na podnájom. Pre Rómov splniť takéto požiadavky môže byť ťažké, čo môže viesť k postupným problémom pri získavaní prístupu k určitým občianskym, politickým, sociálnym a ekonomickým právam. ECRI nalieha na slovenské orgány, aby prešetrili situáciu a riešili identifikované problémy.
38. Zdá sa, že nová legislatíva v oblasti sociálnych vecí, účinná od 1. júla 1998, mala za následok, že mnohí Rómovia stratili svoj predchádzajúci prístup k sociálnym výhodám. Napríklad finančná podpora bola v niektorých prípadoch nahradená potravinovými lístkami. To spôsobilo značné problémy mnohým Rómom; ako bolo hlásené, niektorí Rómovia už nemajú finančné prostriedky na verejnú dopravu, a tak nemôžu cestovať a hľadať si zamestnanie. Hoci takýto zámer nahradiť finančné príspevky lístkami by sa mal uskutočňovať na individuálnej báze, nie je jasné, či je to tak, ani to, či tieto opatrenia postihli iba členov rómskej komunity. ECRI zdôrazňuje, že o rozdeľovaní rôznych foriem sociálnych dávok by sa malo rozhodovať na individuálnej báze a nediskriminačným spôsobom.

❖ Splnomocnenie rómskej populácie

39. Hoci orgány si uvedomujú, že rómska populácia je vo veľmi zraniteľnej pozícii a že musia konať, zdá sa, že sa nevenuje dostatočná pozornosť rasizmu a diskriminácii pri zdôvodňovaní ťažkostí, ktorým čelia Rómovia. Namiesto toho, aby sa tieto ťažkosti pripisovali výhradne sociálnym nevýhodám, pripisujú sa často opäť na vrub „rómskemu spôsobu života“. Zdá sa, že ostatné obyvateľstvo považuje Rómov za ľudí existujúcich mimo hlavný prúd spoločnosti, neschopných zúčastňovať sa ako rovníčenní členovia na jej živote.
40. ECRI berie na vedomie, že existuje skutočná vôľa zo strany orgánov podniknúť kroky na zlepšenie situácie Rómov. Avšak nezdá sa, že by existovala jasná stratégia alebo vízia, ako tieto zmeny uskutočniť, hoci vymenovanie splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre riešenie problémov rómskej menšiny, dúfajme, zlepší túto situáciu. ECRI je toho názoru, že výsledkom politiky, ktorá smeruje k „paternalistickému“ prístupu riešenia problémov Rómov, pravdepodobne nebude trvalá zmena alebo skutočné zlepšenie situácie. ECRI podporuje slovenské orgány, aby sa zamerali na potrebu umožniť rómskej komunite hrať aktívnu úlohu v iniciatívach na zlepšenie svojho postavenia v spoločnosti. To si však vyžaduje dlhodobé opatrenia v takých oblastiach, ako je vzdelávanie a podpora občianskej iniciatívy; je potrebné väčšie zastúpenie Rómov v pozícii reprezentantov svojej komunity prostredníctvom štruktúr spoločnosti. Vyžaduje si to tiež uznanie zo strany širokej verejnosti, že rómska komunita je integrálnou súčasťou slovenskej spoločnosti a súčasný model separácie medzi rómskou populáciou a zvyškom spoločnosti nemôže poskytnúť schodnú cestu vpred. V tomto smere ECRI odporúča svoje všeobecné politické odporúčanie č. 3 o boji proti rasizmu a intolerancii voči Rómom.

Antisemitizmus

41. Niektoré znaky antisemitizmu pretrvávajú: napríklad koncom roku 1997 napadli v Bratislave skinhedi rabína, v roku 1998 sa židovský cintorín a synagóga stali terčom vandalizmu. ECRI si robí starosti v súvislosti so súčasnou iniciatívou rehabilitovať profašistický Tisov vojnový režim a s antisemitskými náznakmi v médiách.
42. Napriek tomu sa urobili niektoré pozitívne kroky, medziiným zo strany Konferencie rímskokatolíckych biskupov Slovenska, ktorá v marci 1998 vydala stanovisko uznávajúce podiel zodpovednosti slovenského ľudu za neposkytnutie pomoci slovenským Židom deportovaným počas holocaustu.

K. Monitorovanie situácie

43. Členovia menšinových skupín sa môžu identifikovať počas sčítania ľudu na báze dobrovoľnosti. Žiaľ, zdá sa, že systematický záznam informácií vo vzťahu k situácii rôznych menšinových skupín v rozličných oblastiach života absentuje. Z toho dôvodu ťažko vyhodnotiť mieru diskriminačných praktík v rôznych oblastiach spoločnosti, v prístupe k verejným službám, bývaníu, zamestnaniu a vzdelávaniu, alebo merať rozsah rasovo motivovaného násilia. Pretože akceptujeme želanie vyhnúť sa záväznému vyhláseniu etnickej identity, ECRI odporúča slovenským orgánom zvážiť spôsoby monitoringu situácie rôznych menšinových skupín na Slovensku s prihliadnutím na princípy ochrany údajov a súkromia a budovať ho na základe systému dobrovoľnej sebaidentifikácie. Takýto monitoring by sa mohol členiť aj podľa pohlavia.
44. ECRI tiež odporúča slovenským orgánom zaviesť štatistiku o činoch násilia a diskriminácie voči členom menšinových skupín. V tomto ohľade ECRI berie na vedomie, že v roku 1999 polícia zaviedla systém monitoringu trestných činov motivovaných rasizmom, xenofóbiou a intolerenciou alebo spáchaných extrémistickými skupinami alebo ich zástancami. ECRI tiež odporúča do pozornosti orgánov svoje všeobecné politické odporúčanie č. 4 – Národné dotazníky o skúsenostiach a vnímaní diskriminácie a rasizmu z hľadiska potenciálnych obetí.

L. Verejná mienka

45. Súčasné deklarovanie zámerov slovenských orgánov v boji proti rasizmu a diskriminácii je pozitívnym krokom; zdá sa však, že rasizmus sa ešte stále považuje skôr za individuálny problém limitovaného rozsahu ako za fenomén, ktorý sa prejavuje v násilných útokoch, ale aj na úrovni každodennej diskriminácie v oblasti vzdelávania, bývania a zamestnávania. ECRI chápe, že na to, aby sa stanovisko vlády k tomuto problému odrazilo v konkrétnej činnosti, je potrebné špecifické školenie úradníkov zodpovedných za politiku implementácie na všetkých úrovniach a vo všetkých oblastiach s cieľom zvýšiť

vedomie o problémoch rasizmu a diskriminácie a poskytnúť návod na riešenie týchto problémov.

46. Hoci je pravda, že iba malá časť populácie sa angažuje v otvorenej manifestácii nepriateľstva, znaky rasizmu a intolerancie v spoločnosti sú prítomné. Napr. prejav určitých politických strán je otvorene rasistický a xenofobický a prieskumy verejnej mienky ukázali, že 70 % – 75 % populácie má negatívne názory na rómsku populáciu. Takéto negatívne názory sa v súčasnosti aktivovali odchodom Rómov žiadajúcich o azyl v rôznych krajinách západnej Európy, o čom si väčšina populácie myslí, že ide o ekonomické dôvody: následné zavedenie vízovej povinnosti pre slovenských občanov zo strany niektorých krajín nešťastne ovplyvnilo evokáciu silnejších predsudkov voči rómskej komunite.
47. ECRI sa domnieva, že je žiaduce zvýšiť vedomie slovenskej populácie o existencii rasizmu a diskriminácie v rámci slovenskej spoločnosti a o dôsledkoch, ktoré môžu mať na určité menšinové skupiny, najmä na rómsku populáciu, ale aj na iné zjavne menšinové skupiny akými sú napríklad prisťahovalci.

M. Médiá

48. Určité médiá pokračujú v podpore predsudkov a stereotypov vo vzťahu k rómskej komunite. ECRI odporúča pre oblasť médií prijať kódex mravných zásad pri pertraktovaní otázok rasizmu a intolerancie.

ČASŤ II. PROBLÉMY VYVOLÁVAJÚCE ZNAČNÉ ZNEPOKOJENIE

49. V tejto časti správ o jednotlivých krajinách chce ECRI upozorniť na niekoľko problémov, ktoré podľa jej názoru vyžadujú osobitnú a naliehavú pozornosť príslušnej krajiny. V prípade Slovenska chce ECRI upozorniť na potrebu efektívnejšej implementácie platnej legislatívy a na problém vzdelávania rómskej populácie.

N. Implementácia legislatívy

50. Napriek tomu, že legislatívny rámec boja proti rasizmu a diskriminácii na Slovensku sa považuje za pomerne dobrý, príslušné opatrenia sa zriedka aplikujú na boj proti týmto fenoménom. Hlavným dôvodom je evidentná ťažkosť pri dokazovaní rasového motívu diskriminačného aktu alebo rasistického činu; často sa však hovorí, že postoj polície a orgánov činných v trestnom konaní je z tohto hľadiska pasívny. Zdá sa, že ide o tendenciu minimalizovať rozsah rasovo motivovaných činov a že aj celkom jasné prípady rasovo motivovaného násilia páchaného skinhedmi sa považujú za obyčajný trestný čin násilia. Bolo hlásené, že mnohé činy, ktoré mladí ľudia spáchali, sa skutočne považujú za „porušenie verejného poriadku“.

51. Hoci pravicovoextrémistické hnutie skinhedov nepovažujú orgány za organizované hnutie a nie je ani registrované na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky, podľa iných zdrojov ide v skutočnosti o celkom dobre štruktúrované hnutie so silnými medzinárodnými väzbami a údajne aj s podporou určitých politických odnoží na Slovensku. Vzhľadom nato ECRI odporúča všeobecné politické odporúčanie č. 1, v ktorom apeluje na vlády prijať na boj proti rasistickým organizáciám opatrenia vrátane právnych opatrení v prípade nutnosti.
52. Problémy s implementáciou platnej legislatívy sú evidentné na všetkých stupňoch systému trestného súdnictva. Bolo hlásené, že na úrovni polície sa zriedka zaznamenáva trestný čin ako rasovo motivovaný. Polícia vraj nie je ochotná zaznamenať svedectvo svedkov o útokoch skinhedov na Rómov. Študenti čiernej pleti na Slovensku sa sťažovali, že polícia nevyšetrovala ich oznámenie o útoku. Príslušníci Policajného zboru často používali trik protižaloby, aby prinútili rómske obete policajnej brutality stiahnuť svoju žalobu⁵; lekári a vyšetровatelia sú niekedy zjavne neochotní podať presnú informáciu o zraneniach, zatiaľ čo niektorí právnici nie sú ochotní zastupovať Rómov v podobných situáciách zo strachu, že by to mohlo mať negatívny vplyv na ich prax.
53. Na úrovni orgánov činných v trestnom konaní a sudcov bolo hlásené, že iba veľmi málo prípadov rasovo motivovaných trestných činov sa dostáva pred súdy, prípadne sa vo všeobecnosti stíhajú ako obyčajné trestné činy. Rasový motív trestného činu sa považuje nanajvýš za „príťažujúcu okolnosť“ obyčajného trestného činu. Bolo tiež hlásené, že sudcovia sú niekedy neochotní alebo nepripravení akceptovať rasový motív trestného činu a vynesené rozsudky sú vzhľadom na danú povahu trestného činu príliš mierne. Napriek tomu, že existujú špecifické opatrenia trestného zákona pre rasové útoky, očividne sa použili za posledných päť rokov iba v niekoľkých prípadoch.
54. Za týchto okolností neprekvapuje, že obeť rasových trestných činov nie sú ochotné prihlásiť sa a podať trestné oznámenia: ECRI sa domnieva, že miera rasistických trestných činov je pravdepodobne oveľa vyššia, ako naznačuje počet hlásených prípadov a počet trestných stíhaní.
55. Bolo by preto žiaduce prijať ďalšie opatrenia orgánov na zlepšenie implementácie Trestného zákona vrátane jednoznačných smerníc a inštrukcií pre políciu a orgány činné v trestnom konaní a verejne prijatého záväzku na vyrovnanie sa s problémami rasizmu a intolerancie. V tomto ohľade ECRI víta vyhlásenie vlády z novembra 1998, v ktorej sa okrem iného hovorí, že „vláda Slovenskej republiky jednoznačne odsudzuje všetky formy a prejavy rasizmu a intolerancie a vyhlasuje, že bude proti takýmto javom postupovať so všetkou rezolútnosťou“. ECRI apeluje na orgány, aby verejne odsúdili činy rasistických útokov alebo násilia.

⁵ Pozri tiež odseky 24 a 32

56. ECRI tiež odporúča účinnejšie školenia v oblasti boja proti rasizmu a intolerancie pre príslušníkov Policajného zboru na všetkých úrovniach na báze kontinuity. Školenie a smernice by bolo potrebné poskytnúť aj osobám pracujúcim v iných odvetviach systému trestného súdnictva, t.j. orgánom činným v trestnom konaní a sudcom. Tieto školenia by sa mali koncentrovať na tie prejavy rasizmu a diskriminácie, ktoré sa vyskytujú na Slovensku, a na pomoc príslušným osobám pri odhaľovaní a vyšetrení týchto trestných činov.
57. Rovnako by bolo žiaduce prijať opatrenia na zvýšenie právneho vedomia verejnosti o platnej legislatíve v boji proti rasizmu a diskriminácii. Je nevyhnutné zlepšiť dôveru obetí a potenciálnych svedkov v systém trestného súdnictva: opatrenia by mohli zahŕňať určenie konkrétnych osôb Policajného zboru, ktorí by boli zodpovední za agendu rasových trestných činov.
58. Pri hodnotení implementácie legislatívy narážame na problém nedostatočných informácií o rozsahu rasistických trestných činov na Slovensku. Aby sme mohli vykazovať efektívnosť opatrení na zlepšenie implementácie legislatívy, ECRI opätovne dáva do pozornosti vláde všeobecné politické odporúčanie č. 1., ktoré odporúča „zabezpečiť, aby sa zhromažďovali a zverejňovali presné údaje a štatistiky o počte rasistických a xenofóbnych činov ohlásených na políciu, o počte súdne stíhaných prípadov, o príčinách, prečo neboli určité prípady stíhané a o výsledku stíhania“.

O. Diskriminácia Rómov v oblasti vzdelávania

59. Hoci rómska populácia čelí nepriaznivej situácii a diskriminácii vo väčšine oblastí života, ako vyplýva z vyššie uvedenej časti, ECRI sa domnieva, že oblasť vzdelávania je jednou z kritických oblastí, ktorá si vyžaduje okamžité kroky, aby Rómovia mohli súťažiť z hľadiska kvalifikácie a schopností s väčšinovou populáciou a aby svojou aktívnou úlohou prispievali k určovaniu svojej vlastnej budúcnosti a posilňovali slovenskú spoločnosť ako jej integrálna súčasť.
60. Zvýšený počet rómskych detí v „osobitných školách“ pre deti so zníženou sociálnou prispôbivosťou a pre deti zaostávajúce v učení predstavuje problém, ktorý ECRI veľmi znepokojuje. Tento zvýšený počet detí je údajne čiastočne spôsobený tým, že testy spôsobilosti predpokladajú jazykovú znalosť slovenského jazyka, ktorú malé rómske deti ešte nemôžu mať. Keď sú už raz umiestnené do týchto škôl, je málo pravdepodobné, že budú neskôr schopné integrovať sa do tradičného školského vzdelávania medziiným aj preto, že niektoré školy údajne dosť neochotne prijímajú rómskych žiakov. Môže to byť aj z dôvodu, že rómski rodičia nie sú plne zainteresovaní do rozhodnutia o svojich deťoch.
61. ECRI odporúča slovenským orgánom, aby dôkladne preskúmali výber rómskych detí do špeciálnych škôl a zabezpečili korektné testovanie pre zaradovanie do týchto škôl, ktoré preverí skutočné schopnosti každého individuálneho dieťaťa. Bolo by žiaduce tiež prijať kroky na zvýšenie poznatkov rómskych rodičov o možnostiach vzdelávania ich detí a o význame vzdelania pre lepší život, aby aktívne pristupovali k školskému vzdelávaniu už v najnižšom možnom veku.

62. Bolo tiež hlásené, že rómske deti sú často umiestňované v separátnych triedach alebo separátnych budovách vo vidieckych školách. V tomto kontexte ECRI odporúča orgánom Všeobecné politické odporúčanie č. 3 o boji proti rasizmu a diskriminácii voči Rómom, v ktorom odporúča členským štátom „dôrazne bojovať proti všetkým formám školskej segregácie voči rómskym deťom“.
63. Jedným z hlavných uvádzaných dôvodov problémov rómskych detí v oblasti vzdelávania sú ich počiatkové problémy s osvojovaním si slovenského jazyka. V tomto ohľade ECRI berie na vedomie, že hoci všetky národnostné menšiny majú právo na vzdelávanie vo svojom materinskom jazyku, rómskym deťom sa vzdelávanie v ich materinskom jazyku neumožňuje. Napriek tomu, že ECRI uznáva dôležitosť ovládania slovenského jazyka u všetkých detí na Slovensku, domnieva sa, že viac príležitostí študovať rómsky jazyk v nižších triedach škôl by pomohlo rómskym deťom integrovať sa do vzdelávacieho systému.
64. ECRI víta návrhy slovenských orgánov z januára 1999 na zamestnávajúce rómskych asistentov na pomoc rómskym deťom v oblasti teoretickej podpory a mimoškolských aktivít. Dúfame, že budú mať pozitívny vplyv na deti a pomôžu vytvoriť pozitívne väzby medzi rodičmi a učiteľmi, ako aj medzi rómskou komunitou a školami. Opatrenie o prípravných triedach pre rómske deti pred vstupom do základných škôl je tiež predvídavým krokom. ECRI vrelo podporuje implementáciu takýchto iniciatív.
65. Okrem základného vzdelávania je rómska populácia ešte viac znevýhodnená na školách druhého cyklu a pri ďalšom vzdelávaní. Hoci by rómske deti aj ukončili povinnú školskú dochádzku, často opúšťajú školu bez dosiahnutia záverečného akademického stupňa. ECRI sa domnieva, že by bolo žiaduce podniknúť kroky, aby rómske deti mali v praxi pri uchádzaní sa na školy druhého cyklu a v ďalšom vzdelávaní rovnaké možnosti ako väčšina detí. Zaujímavou iniciatívou je organizovanie dvojročného špeciálneho školenia pre rómske deti, ktoré neuspeli pri záverečných skúškach na absolvovanej škole, aby im bolo umožnené pokračovať v ďalšom vzdelávaní. Navyše ECRI berie na vedomie, že existuje Katedra rómskej kultúry na jednej univerzite, hoci rómski študenti sú zastúpení i na tejto fakulte iba v malom počte. Existuje tiež stredná umelecká škola, kde sa študuje rómsky jazyk. ECRI odporúča vyvinúť iniciatívy na úrovni stredného a ďalšieho vzdelávania na podporu vzdelávania rómskych detí: takéto iniciatívy by mali zahŕňať efektívne školenia, nábor rómskych učiteľov a opatrenia na zvýšenie vedomia Rómov, aby sa ich podiel na slovenskej spoločnosti odrážal v školskom vzdelávaní a vo všeobecných školiacich programoch pre učiteľov.
66. ECRI tiež zdôrazňuje význam vzdelávacích iniciatív pre dospelých členov rómskej populácie špeciálne zameraných pre ich potreby.

BIBLIOGRAFIA

Táto bibliografia obsahuje zoznam hlavných publikácií, ktoré sa použili pri skúmaní situácie na Slovensku: zoznam neobsahuje všetky zdroje informácií (priame kontakty v krajine, mimovládne organizácie atď.), ktoré boli použité.

1. CRI (98) 24: Report on Slovakia, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998 (Správa o Slovensku, Európska komisia proti rasizmu a intolerancii, Rada Európy, marec 1998).
2. CRI (96) 43: ECRI general policy recommendation n° 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and Intolerance, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, October 1996 (Všeobecné politické odporúčanie č. 1 Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii: Boj proti rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a intolerancii, Európska komisia proti rasizmu a intolerancii, Rada Európy, október 1996).
3. CRI (97) 36: ECRI general policy recommendation n° 2: Specialised bodies to combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, June 1997 (Všeobecné politické odporúčanie č. 2 Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii: Špecializované orgány na boj proti rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a intolerancii na národnej úrovni, Európska komisia proti rasizmu a intolerancii, Rada Európy, jún 1997).
4. CRI (98) 29: ECRI general policy recommendation n° 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998 (Všeobecné politické odporúčanie Komisie proti rasizmu a intolerancii č. 3: Boj proti rasizmu a intolerancii voči Rómom, Európska komisia proti rasizmu a intolerancii, Rada Európy, marec 1998).
5. CRI (98) 30: ECRI general policy recommendation n° 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, March 1998 (Všeobecné politické odporúčanie Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii č. 4: Národné dotazníky o skúsenostiach a vnímaní diskriminácie a rasizmu z pohľadu potenciálnych obetí, Európska komisia proti rasizmu a intolerancii, Rada Európy, marec 1998).
6. CRI (98) 80: Legal measures to combat racism and intolerance in the member States of the Council of Europe, report prepared by the Swiss Institute of Comparative Law, Lausanne, (Council of Europe publication), 1998 (Právne opatrenia na boj proti rasizmu a intolerancie v členských štátoch Rady Európy, správa Švajčiarskeho inštitútu pre porovnávacie právo v Lausanne (publikácia Rady Európy), 1998).
7. Doc. 8254: Observation of parliamentary elections in Slovakia, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, November 1998 (Monitoring parlamentných volieb na Slovensku, Parlamentné zhromaždenie Rady Európy, november 1998).
8. Doc. 8496: Honouring of obligations and commitments by Slovakia, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, September 1999 (Dodržiavanie záväzkov na Slovensku, Parlamentné zhromaždenie Rady Európy, september 1999).
9. AFC/SR(99)8: Report submitted by the Slovak Republic pursuant to article 25, paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Council of Europe, May 1999 (Správa Slovenskej republiky o plnení článku 25, odsek 1 Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín, Rada Európy, máj 1999).

10. MG-S-ROM(98)15: Meetings of national consultative bodies between Roma/Gypsies and Governments, reports by Ms Rooker and Ms Postolle, (Council of Europe document) (Stretnutia národných konzultatívnych orgánov medzi Rómami a vládami (dokument Rady Európy).
11. CAHAR(98)1: Ad Hoc Committee of experts on the legal aspects of territorial asylum refugees and stateless persons, Compilation of summary descriptions of asylum procedures in selected member States, Council of Europe document, March 1998 (Ad hoc výbor expertov o právnych aspektoch žiadateľov o azyl a cudzincov, Kompilácia stručných popisov azylového procesu vo vybraných členských štátoch, dokument Rady Európy, marec 1998).
12. DECS/Rech(94)81: Minorities education and edification in Slovak Republic (Council of Europe document), December 1994 (Vzdelávanie a osveta menších na Slovensku [dokument Rady Európy] december 1994).
13. Reply supplied to the ECRI questionnaire by the Slovak authorities (Odpovede slovenských orgánov na dotazník ECRI).
14. Conceptual intents of the Government of the Slovak Republic for solution of the problems of Romany population under current social and economic conditions, Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic, 1997 (Konceptné zámery vlády Slovenskej republiky na riešenie problémov rómskej populácie za súčasných sociálnych a ekonomických podmienok, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 1997).
15. Act of 10 July 1999 on National Minority Languages Use, National Council of the Slovak Republic (Zákon z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menších, Národná rada Slovenskej republiky).
16. Report Submitted by the Slovak Republic pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, May 1999-06-24 (Správa Slovenskej republiky o plnení článku 25, paragrafu 1 Rámcového dohovoru o ochrane národnostných menších, máj 1999-06-24).
17. A/45/18: Report of the Committee for the Elimination of Racial Discrimination, United Nations, February 1991 (Správa Komisie pre elimináciu rasovej diskriminácie, UN, február 1991).
18. CCPR/C/SR.1590: Summary record of the 1590th meeting on the International Covenant on civil and political rights (United Nations), September 1997 (Skrátený záznam 1590. Stretnutia o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach, (UN) september 1997).
19. Guidelines Relating to the Eligibility of Slovak Roma Asylum Seekers, UNHCR Regional Office, 10 February 1998 (Smernice týkajúce sa spôsobilosti slovenských Rómov uchádzajúcich sa o azyl, Regionálny úrad UNHCR, 10. februára 1998).
20. Implementation meeting on Human Dimension issues, OSCE, Warsaw 1997 (Implementačné stretnutie o otázkach ľudskej dimenzie, OSCE, Varšava 1997).
21. Report from the High Commissioner on the National Minorities, OSCE Newsletter, 1999 (Správa vysokého komisára pre národnostné menšiny, OSCE Newsletter 1999).
22. Slovak Republic Country Report on Human Rights Practises for 1998, US Department State, February 1999 (Správa o uplatňovaní ľudských práv v Slovenskej republike v roku 1998, Štátny departement USA, február 1999).

23. SLK.21 : Guidelines relating to the Eligibility of Slovak Roma Asylum Seekers, UNHCR Regional Office Vienna, February 1998 (Smernice týkajúce sa spôsobilosti slovenských Rómov uchádzajúcich sa o azyl, Regionálny úrad UNHCR Viedeň, február 1998).
24. Political participation and the Roma in Hungary and Slovakia, Project on the Ethnic Relations, Košice July 1998 (Politická účasť a Rómovia v Maďarsku a na Slovensku, Projekt o etnických vzťahoch, Košice, júl 1998).
25. Annual Report 1997, International Helsinki Federation for Human Rights, 1998 (Výročná správa 1997, Medzinárodná helsinská federácia pre ľudské práva, 1998).
26. World Report 1998, Human Rights Watch (Celosvetová správa 1998, Human Rights Watch).
27. Second Quarterly Report, Phare, Monitoring Rights, December 1998 (Druhá štvrtročná správa, Phare, Monitoring práv, december 1998).
28. Anti-Semitism Worldwide 1997/1998: Slovakia, Stephen Roth Institute of Tel Aviv University, 1998 (Antisemitizmus vo svete 1997/1998: Slovensko, Inštitút Stephana Rotha v Tel Avive 1998).
29. Antisemitism World report 1997, Institute for Jewish Police Research and American Jewish Committee, 1998 (Svetová správa o antisemitizme 1997, Inštitút pre výskum židovskej polície a Americký židovský výbor, 1998)
30. We Belong to Europe, Civil Society Development Foundation, 1993 –1998 (Patríme k Európe, Nadácia pre rozvoj občianskej spoločnosti, 1993 – 1998).
31. Annual Report 1997, Civil Society Development Foundation, Phare, 1997 (Výročná správa 1997, Nadácia pre rozvoj občianskej spoločnosti, Phare, 1997).
32. Fax letters of the Slovak Helsinki Committee, 1998 (Faxové listy Slovenského helsinského výboru, 1998).
33. Annual Report 1998, Milan Simecka Foundation (Výročná správa 1998, Nadácia Milana Šimečku).
34. White Book, The Good Romany Fairy Kesaj Foundation, 1999 (Biela kniha, The Good Romany Fairy Kesaj Foundation, 1999).
35. Memorandum of the International Helsinki Federation for Human Rights and the Slovak Helsinki Committee to the Slovak Government, the Slovak Parliament and the People of Slovakia on Slovakia´s Human Rights Record and its OSCE Commitments, 19 August 1998 (Memorandum Medzinárodnej helsinskej federácie pre ľudské práva a Slovenského helsinského výboru pre slovenskú vládu, slovenský parlament a slovenský ľud o stave ľudských práv na Slovensku a ich OSCE záväzky, 19. augusta 1998).
36. SHC Report on Human Rights Situation in Slovakia, Slovak Helsinki Committee, November ´97 – April ´98 (Správa Slovenského helsinského výboru o situácii v oblasti ľudských práv na Slovensku, Slovenský helsinský výbor, november 97 – apríl 98).
37. Legal Defence Bureau for National and Ethnic Minorities in Slovakia: Interim Report, August 1998 (Úrad pre ochranu práv národnostných menšín a etnických skupín na Slovensku: Interná správa, august 1998).

38. A presentation for young people to share their opinions and ideas on racism, xenophobia, anti-semitism and intolerance and how to combat racism and intolerance in society, sponsored by the Slovak Helsinki Committee, The International Helsinki Federation for Human Rights, in cooperation with Minority Rights Group – Slovakia, Information and Documentation Centre on the Council of Europe, UNHCR Liason Office, Inforoma Foundation, Bratislava, August 1999 (Prezentácia pre mladých ľudí na vyjadrenie ich názorov a myšlienok o rasizme, xenofóbii, antisemitizme a intolerancii a spôsobe boja proti rasizmu a intolerancii v spoločnosti, sponzorované Slovenským helsinským výborom, Medzinárodnou Helsinskou federáciou pre ľudské práva, v spolupráci so Skupinou pre menšinové práva – Slovensko, Informačným a dokumentačným strediskom o Rade Európy, Styčným úradom UNHCR, Nadáciou Inforoma, Bratislava, august 1999).
39. Extremism in Europe, coordinated by Jean-Yves Camus, CERA, 1997 (Extrémizmus v Európe, v koordinácii Jeana-Yva Camusa, CERA, 1997).
40. Time of the Skinheads – Denial and Exclusions of Roma in Slovakia, Country reports series n° 3, Report by the European Roma Rights Center, January 1997 (Čas skinhedov - odmietanie a vylúčenie Rómov na Slovensku, Tretia séria správ o krajinách, Správa Európskeho centra pre práva Rómov, január 1997).
41. Making Slovakia a Clerical State?, Prometheus Society, Proceedings of Seminar, November 1998 (Klerikálny štát zo Slovenska?, Spoločnosť Prometheus, seminárne práce, november 1998).
43. Slovakia 1996 –1997, A global Report on the State of Society, Martin Bútora and Thomas W. Skladony (eds), Institute for Public Affairs, Bratislava, 1998 (Slovensko 1996 –1997, Globálna správa o stave spoločnosti, Martin Bútora a Thomas W. Skladony (vyd.) Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1998).
44. Project: Democratisation in the Central and Eastern European Countries, Present State of Democracy in Slovakia, Sussex European Institute (Projekt: Demokratizácia v krajinách strednej a východnej Európy, Súčasný stav demokracie na Slovensku, Európsky inštitút v Sussexe).